

призначалась для прикраси щита. Ці речі віднесені дослідниками до VII ст. до н.е. Пізніше, вже в V ст. до н.е., як свідчать пам'ятки ювелірного мистецтва, змінилась манера декорування поверхні: майстри почали застосовувати круглі дротинки для створення орнаменту, візерунки котрого заповнювали кольоровою емаллю. Правда, у сарматський час знову з'являються пласкі перетинки, що утворюють порожнини-гнізда для вставок. Наприклад, декорування поверхні намистин, знайдених в кургані Соколова Могила. Але сережки з Мар'ївки характером декору більше нагадують архаїчні предмети.

Отже, прикраси, що залишились у похованні, дозволяють стверджувати, що вони належали до жіночого вбрання. Речі в комплекті були зроблені у різний час, але мабуть не пізніше V ст. до н.е.

С.А.БЕРЕЗОВА

Музей історичних коштовностей України

СЕРЕЖКИ З АНТИЧНИХ НЕКРОПОЛІВ ПІВНІЧНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я

Сережки, як відомо, були одним з найулюбленіших і найбільш поширених видів прикрас. Різноманітність їх типів свідчить не тільки про різні смаки населення, але і про інші риси, що характерні для тих чи інших етнічних та соціальних елементів цього населення. В колекції Музею історичних коштовностей України представлені сережки з некрополів античних держав Північного Причорномор'я. Загальна кількість цієї категорії прикрас складає 70 екземплярів. Не дивлячись на таку взагалі невелику кількість, вони відрізняються значною різноманітністю форм. Багато з них декоровані напівдорогоцінним камінням, в основному гранатами і сердоліками, зустрічаються також аметист, бірюза, перлини.

Сережки походять із наступних пунктів. Ольвія - 28 екземплярів. Всі вони - з колекції Б.І. Ханенко і опубліковані в збірнику "Древности Приднепровья". Це і є єдині паспортні дані, на які ми можемо посылатися. Херсонес - 9

екземплярів, що походять із розкопок ІА НАН України, здійснених в 80-х рр. ХХ ст. під керівництвом В.М. Зубаря. Кітей - 4 екземпляри, знайдених під час розкопок некрополя (склеп № 7) у 1977 р. Дві сережки, згодом, походять із Неаполя Скіфського. 12 екземплярів прикрас походять із могильника біля с. Завітне Бахчисарайського району Крима (розкопки Н.О. Богданової). 2 сережки були знайдені при дослідженні некрополя поблизу с. Золоте, а одна - некрополя поблизу с. Нижнезаморське Ленінського р-ну Крима (пам'ятки досліджувала В.М. Корпусова). Ще 2 екземпляри золотих сережок походять з розкопок могильника поблизу с. Золота Балка Новоронцовського р-ну Херсонської обл. (здійснені М.І. Візьмітіною). 7 екземплярів, які ми відносимо до античних зразків, невідомого походження.

Класифікація сережок ще остаточно не розроблена. Література, що стосується цього питання, не відзначається великою різноманітністю: це іноземні видання, окремі статті. Найбільш фундаментальною є видана ще в 1956 р. монографія Н.В. Пятишевої "Ювелирные изделия Херсонеса" в серії Труды Государственного Эрмитажа, де є матеріали, що стосується ювелірних прикрас, знайдених під час розкопок Херсонесу.

Всі сережки із нашої колекції пораховані, з'ясовані, по можливості, їхнє походження, а також датування на основі аналогій.

Ми виділяємо декілька типів. Перш за все, це кільцеподібні сережки і такі ж, але з підвісками. Кільцеподібні сережки, на відміну від тих, які ми знаходимо в скіфських курганах, як правило, мають застібку. Як правило, це - проста петля з гачком. Причому декотрі з них виготовлені із звичайного круглого у перетині дроту, а інші із декількох переплетених дротинок. Зустрічаються екземпляри зроблені із перекрученої золотої смужки. Своєрідними є сережки, виготовлені із чотиригранного кільця, що плавно з одного боку переходить у круглу у перетині дужку, поступово звужується і трансформується в загострений кінець, який вставляється в пустотіле кільце з другого боку прикраси. Три грані цих сережок прикрашені напаяними пластинчастими кільцями, розміщеними на відстані 1-1,5 мм один від другого. Такого типу сережки звичайно відносять до I-III ст. н.е.

Є окремі екземпляри декоровані невеликими щитками, припаяними до кільця, із вставками з напівдорогоцінного каміння або у вигляді золотої розетки, як одна пара із нашої колекції, на жаль, невідомого походження.

Дуже різноманітні кільцеподібні сережки з підвісками. Саме підвіски відзначаються різноміттям форм: це звичайні пустотілі золоті кульки, керамічні або скляні намистини, більш складні конструкції із декількох золотих кульок, що імітують виноградне гроно. Одна з підвісок - це витончена краплеподібна аметистова вставка в золотій оправі.

До окремого типу слід віднести сережки, що являють собою круглий чи овальний щиток, до зворотньої сторони якого припаяна дужка, один кінець якої завершується петлею, а другий - крючком, утворюючи застібку прикраси. Пара таких сережок походить із Ольвії. Щиток їх прикрашений овальною сердоліковою вставкою, облямованою сканою плетінкою. Останні походять із розкопок Херсонеса: на щитці однієї пари - гратова каменя із зображенням голови Горгони Медузи. Різновидністю цього типу є сережки, теж із Херсонеса, у яких додатковим елементом є підвіски, що імітують виноградне гроно. На щитку однієї з них - сердолікова вставка, а на щитку другої - каменя з вирізаною на ній головою Горгони Медузи. Такого типу сережки відносять до II-III ст.н.е.

Ще одна категорія цих прикрас - це поширені у всьому античному світі з V ст. до н.е. до III ст.н.е. сережки, що закінчуються з одного боку зооморфними зображеннями. Найчас-тіше це голви левів, грифонів, дельфінів, баранів. Протягом всього часу свого існування цей тип зазнав деяких змін у деталях, залишаючись, у цілому, тим же самим. Головною ознакою для датування цих сережок є присутність на них каміння, що характерно для кінця I - III ст.н.е.

Зустрічаються також і сережки, що в нашій літературі одержали умовне назву "калачики". Вони, як і скіфські, пустотілі, тобто виготовлені із двох половинок, іноді з трохи рифленою поверхнею. Одна така сережка із нашої колекції декорована дрібними перлинами. До того ж дужка її щільно прикріплена до корпусу, тобто, ймовірно, сережка не одягалась в вухо. Існує припущення, що такі сережки жінки впітали по декілька штук у зачіску або чіпляли рядком на

стрічку і також влітали в зачіску чи прикріплювали до головного убору.

Сережки, що складаються із напівсферичного щитка і припаяної до нього на звороті дротяної дужки із вільним загостреним кінцем, зустрічаються тільки в Херсонесі. Ми виділяємо їх в окремий тип. Форма цих прикрас не має аналогій в серед знахідок в некрополях грецьких міст. Але серед матеріалів поховальних комплексів найдавнішого населення Криму - таврів, у так званих кам'яних ящиках V-IV ст. до н.е. знаходять численні прототипи цієї форми. Це масивні литі з наступною проковкою грибоподібні сережки-підвіски. Поки що не відомо, що саме стало приводом відродження цього стародавнього типу прикрас в перші століття н.е. у Херсонесі. Існує думка, що ці сережки виготовляли як спеціальний поховальний інвентар і не носили за життя.

Зустрічаються також екземпляри сережок, кінці яких з'єднані. Це, ймовірно, ті, які одягали і не знімали, щільно прикріплюючи до мочки вуха, або, можливо, виготовляли як поховальний інвентар.

Отже, вивчення однієї з найцікавіших категорій прикрас - сережок, що походять з античних некрополів Північного Причорномор'я, дає змогу прослідкувати деякі тенденції в розвитку ювелірного мистецтва, ареали поширення того чи іншого типу прикрас, а також висвітлює уявлення про естетичні смаки населення, якому вони належали.

Є.В.ЧЕРНЕНКО

Інститут археології НАНУ

СЮЖЕТИ "ТРОЯНСЬКОГО ЦИКЛУ" НА СКІФСЬКИХ ГОРИТАХ

Серед парадного скіфського озброєння IV ст. до н.е. особливе місце посідають золоті обкладинки горитів "чортотлицької серії". До неї належать горити з Чортотлика (1863 р.), Іллінецького (1902 р.), Мелітопольського (1954 р.) та П'ятибратнього (1959 р.) курганів. Всі вони абсолютно однакові і відрізняються один від одного лише незначними